

Tatjana Bradara (ur.), *Mletačko-austrijska granica u Istri / Il confine venetoaustriaco in Istria*, Monografije i katalogi / Monografie e cataloghi, 29, Pula: Arheološki muzej Istre, 2017., 417 str.

Godine 2017. Arheološki muzej Istre izdao je 29. svezak iz serije »Monografije i katalogi« naslova *Austrijsko-mletačka granica u Istri / Il confine venetoaustriaco in Istria*. Interdisciplinarnim su pristupom u izradi ove vrijedne publikacije, pisanoj paralelno na hrvatskom i talijanskom jeziku, sudjelovali mnogobrojni stručnjaci (arheolozi, povjesničari, klasični filolozi, pravници i geodeti). Autori su tekstova Tatjana Bradara, Nenad Kuzmanović, Mauro Pitteri, Markus Leideck, Milena Joksimović, Jan Šipoš, Ivan Milotić, Livio Prodan, Boris Blagonić, a urednica je izdanja Tatjana Bradara. Recenzenti su izdanja Nella Lonza, Daniela Juričić Čargo, Ivan Jurković i Šime Demo. Za oblikovanje je monografije zaslužan Studio Sonda.

Austrijsko-mletačka je granica u Istri koja se protezala od rječice Glinšćice između Trsta i Milja (Muggia) do uvale Stupova (sjeveroistočno od Plomina), u vremenu od 1421. do 1797., najvećim dijelom bila poznata samo preko pisanih dokumenata. S ciljem pronalazjenja materijalnih ostataka razgraničenja, u razdoblju od 2013. do 2016., u potpunosti je istražena nekadašnja granica koja je iznosila 178 kilometara, a prezentirana je u ovoj monografiji.

»Predgovor« (str. 8 – 11) je napisao Darko Komšo, ravnatelj Arheološkoga muzeja Istre, u kojem je istaknuo da je još početkom 2013. u nakladi Arheološkoga muzeja Istre objavljena prva knjiga projekta o granici na Poluotoku *Kunfni i zlamenja – oznake granica i međa u Istri od srednjeg vijeka do našeg doba* te da je već tada cilj bio sustavno pronalazjenje graničnih oznaka i međa diljem Istre. U radu »Suradnja između Pomorskog muzeja 'Sergej Mašera' Piran i Arheološkog muzeja Istre iz Pule« (12 – 15) Snježana Karinja napomenula je da je suradnja između ustanova oduvijek bila važan čimbenik povezivanja, otkrivanja i širenja novih pogleda i spoznaja, ali i proučavanja, očuvanja te prezentacije kulturne baštine. Zaključila je također da su prije zajedničkoga terenskoga rada pri obilasku nekadašnje austrijsko-mletačke granice u slovenskom dijelu Istre, u više navrata djelatnici Pomorskoga muzeja 'Sergeja Mašera' Piran i Arheološkoga muzeja Istre surađivali na postavljanju i otvorenjima izložbi, u muzejskim događanjima i na predavanjima.

»Uvod« (19 – 35) je napisala glavna urednica Tatjana Bradara istaknuvši da se u ovoj knjizi obrađuje granična linija promatrana preko arheoloških nalaza te da nije bilo moguće predstaviti sveukupnu dostupnu pisanu i kartografsku građu o problematici koja se obrađuje jer je gradivo pohranjeno u raznim arhivima i drugim srodnim ustanovama. Autorica je naznačila da je odabrana ona građa koja je autorima bila dostupna i koja je predstavljala najbolju »potporu« za arheološka rekognosciranja i istraživanja te da su pomoću materijalnih dokaza pokušali potvrditi objavljene tekstove i dokumente. Bradara je također napomenula da prijepisi dokumenata, crteži i karte nisu značajni samo kao prikazi graničnih oznaka i opisa same linije granice, nego oni ujedno predstavljaju bogato vrelo raznih toponima, geografskih pojmova, položaja i postojanja građevina. Na kraju je naznačila da

su prilikom rekognosciranja pronađene granične oznake koje nisu uvrštene u katalog jer autori nisu sa sigurnošću mogli pretpostaviti da su pripadale upravo austrijsko-mletačkom razgraničenju.

Vrlo zanimljiv rad »Državne oznake na austrijsko-mletačkoj granici u Istri u osamnaestom stoljeću (mletački izvori)« (37 – 131) napisao je Mauro Pitteri. Autor je istaknuo da se u starijim vremenima nije smatralo nužnim precizno označiti državnu granicu, posebice u planinskim i brežuljkastim područjima poput Istre, već je bilo dovoljno odrediti nekoliko zajedničkih prirodnih uporišnih točaka, poput planinskoga vrha, kamenoga grebena ili vodenoga toka. Pitteri je pisao i o ostalim oblicima označavanja granice. Istaknuo je da su nakon mira u Aachenu 1748. godine europske države osjetile nužnost da vlastiti teritorij bude jasno omeđen sigurnim i trajnim oznakama. Na zahtjev carice Marije Terezije iste je godine osnovano Povjerenstvo u kojem je bio po jedan mletački i austrijski povjerenik s odnosnim stručnjacima kako bi se odredio teritorij Kuće Austrije i Mletačke Republike. Autor je vrlo detaljno pisao o načinu rada mješovitoga Povjerenstva zaduženoga za nadzor i održavanje granične crte u pojedinim razdobljima tijekom pola stoljeća. Opisao je i način provedbe razgraničenja na terenu nakon ratifikacije sporazuma, istaknuvši da je pothvat bio težak jer se nije moglo precizno poštivati točke granične crte navedene u Sporazumu.

Markus Leideck u radu naslova »Lannnd Ze Ysterreich. Ustroj, teritorijalna nadležnost i unutarnje granice posjeda austrijske Istre od 1374. do 1797. godine« (133 – 199) istaknuo je da je povijest granica ujedno i povijest upravno-političkoga sustava. U članku je promatrao hijerarhijsku vlast od državne, preko zemaljske i pokrajinske do lokalne i njihove teritorijalne nadležnosti. Promatrao je također i strukture vlasti i ovlasti na tom području, opseg i granice pojedinih feuda te imovinske mijene nad njima prema dostupnim arhivskim izvorima i literaturi. Opisao je i neke primjere sporova među feudima te razmotrio izvore za prepoznavanje tih nestalih granica. Na kraju je zaključio kako su osnovni izvori za poznavanje međudržavnih granica ugovori i sporazumi, a za područje austrijskoga dijela Istre najvažniji su »Tridentski pravorijek« iz 1535. i »Sporazum o granicama Istre« (Sporazum u Gorici) iz 1754. godine.

Tatjana Bradara i Nenad Kuzmanović u članku »Materijalni ostaci mletačko-austrijske granice u Istri« (201 – 227) napomenuli su u uvodnom dijelu da je u vrijeme pisanja članka, na temelju obilaska terena, uvidom u literaturu te usporedbom s ostalim objavljenim nalazima u Istri, moguće prepoznati nekoliko tipova državnih graničnih oznaka, a najveći je broj sačuvanih iz polovice 18. stoljeća. Kao vrstu tipologija graničnih oznaka na Istarskom poluotoku navode: zidane kamene konstrukcije s ugrađenim četvrtastim pločama, kamene oznake pravokutnoga tijela s polukružnim završetkom, križ ili više njih uklesanih na kameni stanac i konfiguraciju terena. Utvrdili su također da je najveći broj sačuvanih nalaza s područja sjevera Istre koji je manje naseljen i slabije zahvaćen urbanizacijom. Isti su autori, Nenad Kuzmanović i Tatjana Bradara, pripremili vrlo detaljan »Katalog nalaza« (229 – 287) u kojem su sakupljeni nalazi svih zabilježenih oznaka, njih 56.

Milena Joksimović i Jan Šipoš u radu »Tridentski pravorijek transkripcija i prijevod« (289 – 333) istaknuli su da je njegov prvi tekst objavio Pietro Kandler u Trstu 1875. godi-

ne. Autori su sačinili prijepis i prijevod latinskoga teksta Tridentskoga pravorijeka i dva prateća arbitražna sporazuma u formi u kojoj se javljaju u rukopisu iz 1659. koji se čuva u Državnom arhivu u Veneciji. U uvodnom dijelu rada, pod naslovom »Sententia Tridentina pravna analiza i tumačenje« (335 – 363), Ivan Milotić napomenuo je da se na ovaj pravorijek povjesničari gotovo uvijek pozivaju kada se razmatra problematika austrijsko-mletačkoga razgraničenja u Istri. U nastavku se autor dotakao naziva i pravne naravi dokumenta, arbitražnoga sporazuma i načina izbora arbitara, predmeta spora, arbitražnoga postupka te načina rješavanja spora i utvrđivanja razgraničenja. Na primjeru necjelovitoga teksta koji je analizirao, Milotić je razabrao nekoliko sporova i pripadnih pravorijeka.

Livio Prodan u članku »Crtice iz hagianimije uzduž austrijsko-mletačke granice u središnjoj Istri« (365 – 387), koristeći dostupne izvore, pisao je o haginonima uzduž austrijsko-mletačke granice u središnjoj Istri. Kao zanimljivost naveo je da se većina sakralnih objekata (31) nalazila na austrijskom teritoriju dok je njihov manji broj lociran na mletačkom području (13). U posljednjem radu, naslova »Primjena geoinformacijskih tehnologija u utvrđivanju mletačko-austrijske granice u Istri« (389 – 395), Boris Blagonić istaknuo je mogućnost prikaza arheoloških nalazišta i izrade okvira pri prikupljanju podataka i unosa geoinformacijskoga sustava (GIS) u bazu podataka, oblikovanja i pripreme za prikaz na internetu. Autor je naglasio i da je primjenom modernih geoinformacijskih tehnologija omogućen jednostavan i brz pristup podacima te njihovo čuvanje koje je važno za očuvanje kulturnoga identiteta, ali i u promicanju i zaštiti povijesno-kulturne baštine.

Osim brojnih izvora i bogate literature, tekstualni dio monografije prate i upotpunjuju mnogobrojne fotografije, mape, tablice i dokumenti. Vrijednost se monografije *Mletačko-austrijska granica u Istri* krije u interdisciplinarnom pristupu istraživanja, ali i u – što ovo izdanje zorno predstavlja – katalogu svih dostupnih graničnih oznaka. Složio bih se i s tvrdnjom ravnatelja Arheološkoga muzeja Istre, Darka Komše, s početka ove monografije da zahvaljujući ovoj knjizi, »istarske granične oznake više ne predstavljaju nepoznato kulturno nasljeđe. Ona predstavlja jedan od najboljih primjera dobre prakse proučavanja i valorizacije kulturno-povijesne baštine«.

Željko Cetina